

УДК 376.36 – 053.4:372.4

М. В. Зубачстудентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»**І. А. Молошна**студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»
Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С. Макаренка

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ДО ШКОЛИ ДІТЕЙ З ФФНМ

У статті розглядається проблема готовності дітей з вадами мовлення до навчання в школі. Розкривається значення розвитку монологічного мовлення як найважливішої умови повноцінного засвоєння знань, розвитку логічного мислення, творчих здібностей та інших сторін психічної діяльності.

В статье рассматривается проблема готовности детей с нарушениями речи к обучению в школе. Раскрывается значение развития монологической речи как важнейшего условия полноценного усвоения знаний, развития логического мышления, творческих способностей и других сторон психической деятельности.

This paper is giving the light on a question of readiness of children with speech problems for education in school. It is also revealing the importance of monologue development as essential condition for high-quality learning, development of logical thinking, creativity and other aspects of mental activity

Ключові слова: мовленнєва готовність, монологічне мовлення, готовність до навчання у школі, мовлення дітей з фонетико-фонематичними розладами, мовлення.

Ключевые слова: речевая готовность, монологическая речь, готовность к обучению в школе, речи детей с фонетико-фонематическим расстройством, речь.

Key words: speech readiness, monologue speech, readiness for education in school, children with phonetic and phonemic disorders of speech.

Постановка проблеми. Важко переоцінити роль, яку відіграє в нашому житті усне мовлення. Виступаючи як найбільш вживаний спосіб спілкування, усне слово водночас служить для нас носієм мовлення, найважливішим інструментом мислення. Усне мовлення широко використовується в суспільно-трудовому житті, у побуті. Сфера його

застосування безупинно розширюється завдяки розвитку таких сучасних засобів зв'язку, як телефон, радіо і телебачення, що дозволяють передавати усне мовлення на великі відстані. Саме тому у багатогранному виховному процесі, здійснюваному в спеціальних дошкільних установах для дітей з ФФНМ особлива увага, крім загального розвитку дитини, корекції недоліків, викликаних причинами порушення мовлення, підготовки дітей до навчання в школі, приділяється формуванню у дитини усного мовлення.

Як відомо, діти з вадами мовлення відстають від однолітків з нормальним розвитком у засвоєнні необхідного словникового запасу, оволодінні граматичними формами, підготовці до оволодіння звуковим і морфемним аналізом слів, що є однією з найголовніших умов успішного навчання у школі. Як наслідок, вони потребують кваліфікованої допомоги у процесі підготовки їх до навчальної діяльності.

Саме цей фактор є передумовою успішного розвитку дітей та найбільш повної інтеграції їх у суспільство.

Проблема готовності дітей з ФФНМ до школи на нашу думку є дуже актуальною на сучасному етапі розвитку спеціальної дидактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування мовленнєвої готовності дітей до школи має глибоке історичне коріння. Відомий слов'янський педагог XVII ст. Я. Коменський вперше звернув увагу на необхідність підготовки дітей дошкільного віку до подальшого навчання. Його праця «Материнська школа» (1632) фактично є програмою підготовки дитини до школи. Він вказував на необхідність навчання рідною мовою, розробки принципів, завдань і змісту навчання мови на різних вікових етапах [5].

Відомий швейцарський педагог XVIII ст. Й. Песталоцці порушував проблему зв'язку сім'ї та школи, зосереджував увагу на розвитку мовлення дітей, визначив зміст навчання та спеціальні засоби оволодіння мовленням. Наприкінці XVIII ст. ним уперше було науково-практично обґрунтовано значення рідної мови у розвитку дитини, визначено зміст, засоби навчання мовлення, послідовність

засвоєння мовлення, завершальним етапом якого є достатня сформованість засобів спілкування та їх застосування.

Особливе місце у вирішенні проблем підготовки дітей до школи та розвитку мовлення належить В. Сухомлинському. Він рекомендував розпочинати розвиток мовлення та виховувати любов до мови з раннього дитинства, розробив оригінальну методику навчання дітей дошкільного віку грамоти і читання. В основу підготовки дітей до школи В. Сухомлинський покладав заняття з розвитку мовлення: складання казок, розповідей, оповідань за спостереженнями дітей у природі. Гармонійну єдність виховних і навчальних зусиль видатний педагог розглядав як необхідну умову всебічної підготовки кожної дитини до школи [2].

Сучасні вчені А. Богуш, М. Вашуленко, В. Гербова, А. Іваненко, Л. Дейниченко, Н. Орланова під мовленнєвою готовністю дітей до навчання у школі розуміють сформованість навичок усного мовлення, використання одиниць мови у мисленні, спілкуванні; усвідомлення знакової системи мови, спеціальних умінь у галузі читання та письма.

У дослідженнях Л. Федоренко виділяються закономірності засвоєння дитиною дошкільного та шкільного віку рідної мови: уміння артикулювати звуки, координувати мовленнєво-рухові та слухові відчуття; розуміння лексичного та граматичного значення різного ступеня узагальнення; відчуття виразності інтонаційних засобів мовлення; чуття мови, від якого залежить засвоєння норми літературної мови; достатній розвиток координації між усним і писемним мовленням, достатні мовленнєві навички.

Незважаючи на висвітлення проблеми готовності до школи багатьма авторами, ми вважаємо цю проблему досить гострою, та актуальною у наш час. Адже за статистикою останнього десятиліття відмічається тенденція збільшення кількості дітей з патологією мовлення (серед яких вагоме місце відводиться фонетико-фонематичному недорозвиненню). У зв'язку з цим постає питання про підвищення якості процесу підготовки дітей даної категорії до навчання у школі.

Мета статті. На основі аналізу

науково-педагогічної літератури висвітлити проблему готовності до школи дітей з ФФНМ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі підготовки до шкільного навчання дітей з мовленнєвими вадами важливого значення набуває формування фонетико-фонематичної сторони мовлення.

При фонетико-фонематичному недорозвиненні може спостерігатися незначне відставання у формуванні лексико-граматичної будови мовлення: різноманітні помилки у використанні дітьми відмінкових закінчень, при узгодженні прикметників та числівників з іменниками, при використанні прийменників тощо [6].

Психічний розвиток дітей з ФФНМ також характеризується певними особливостями, такими, як нестійкість уваги, відволікання, уповільненість запам'ятовування мовленнєвого матеріалу, дещо зменшений обсяг слухової пам'яті тощо. Спостерігається зниження критичності мислення у відношенні до власної активної мовленнєвої діяльності, що проявляється у більшій кількості помилок при виконанні завдань порівняно з дітьми, які правильно вимовляють звуки. Недоліки у мовленні можуть призвести до формування у дітей негативних рис характеру, наприклад, нерішучості, сором'язливості, замкненості. В окремих випадках у дітей з ФФНМ спостерігається неадекватна самооцінка та проблеми у міжособистісних стосунках. Тому корекційна робота з дітьми вищезазначеної категорії сприятиме не тільки подоланню мовленнєвих вад, але і гармонійному розвитку особистості [6].

У процесі дослідження розвитку особистості дошкільників з порушенням мовлення (І. Левченко, І. Марченко, Г. Юсупова) виявили низку особливостей, які полягають у заниженій самооцінці, комунікативних порушеннях, виявах тривожності й агресивності. Залежно від рівня комунікативних порушень і ставлення до мовленнєвого дефекту дошкільники з порушенням мовлення поділяються на три групи [1, с. 244-245]:

1) дітей не турбує власний мовленнєвий дефект, тому немає

труднощів з мовленнєвим контактом; відбувається активна взаємодія з дорослими і однолітками, застосовуються невербальні засоби спілкування;

2) у дітей виникають труднощі у процесі встановлення контакту з оточуючими, вони не прагнуть до спілкування, уникають ситуацій, в яких потрібно застосовувати мовлення; у процесі гри діти вдаються до невербальних засобів спілкування, гостро переживають свій мовленнєвий дефект;

3) у дітей спостерігається мовленнєвий негативізм, вони відмовляються спілкуватися, стають замкнені, можуть бути агресивними, мають занижену самооцінку.

Кількість порушених звуків у дитини з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення може бути дуже великою – до 16-20 звуків. Такі порушення звуковимови у дітей безпосередньо зумовлені несформованістю у них фонематичного слуху [6].

У межах дошкільного віку мовлення дитини істотно змінюється в структурному, функціональному і семантичному плані. За умов дошкільної педагогічної роботи воно збагачується не тільки новими словами, а й новими якостями. Наявність цих якостей (розвиток контекстного мовлення) є одним з важливих моментів, які визначають готовність дітей до шкільного навчання.

Розвиток зв'язного мовлення неможливо уявити без оволодіння дитиною рідною мовою, засвоєння її звукової сторони, словникового запасу, граматичної будови мовлення.

Особливу увагу у формуванні зв'язного мовлення необхідно приділяти при проведенні корекційної роботи з дошкільниками, які мають фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення. У таких дітей спостерігається відставання у формуванні навичок описово-розповідного мовлення, виникають серйозні ускладнення під час переказу та складання розповідей за наглядним матеріалом.

Мовна підготовка дітей до школи не може бути повноцінною без належного рівня розвитку мовлення. Мовленнєва готовність дітей до школи охоплює кілька компонентів [3, с. 118]:

- ✓ правильна звуковимова;
- ✓ правильна слововимова;
- ✓ уміння вільно спілкуватись з однолітками й дорослими;
- ✓ наявність знань та уявлень про навколишнє середовище.

Але лише одних знань у підготовці дітей до школи недостатньо. У них слід розвивати якісні особливості мислення, навчати зіставляти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і закономірності, тощо. Для цього діти мають оволодіти певними мовленнєвими навичками.

Саме тому основним завданням дошкільного навчального закладу є виховання у дітей таких якостей усного мовлення, на яких може ґрунтуватися навчання у першому класі школи. Серед них, насамперед, потрібно відокремити граматичну правильність мовлення, тобто оволодіння граматичними формами слів (навчитися правильно вживати відмінкові закінчення, дієслівні форми та їх видозміни, суфікси, префікси, узгоджувати іменники з іншими частинами мови в роді та числі, правильно будувати речення, дотримуватись відповідного порядку слів, вживати прийменники, сполучники, будувати складносурядні та складнопідрядні речення) [3, с. 120].

Таким чином, у процесі послідовних систематичних занять під керівництвом вихователя діти старшого дошкільного віку набувають умінь складати оповідання: створюють сюжети на основі комбінації елементів своїх знань та уявлень, починають наперед планувати творчу роботу, використовують відповідні мовні засоби.

Майбутні школярі повинні оволодіти певним лексичним запасом, який складає 3-3,5 тисячі слів, мати чітку вимову, вміти точно та зрозуміло висловлювати свої думки, зв'язано будувати розповідне мовлення. Особливе місце у підготовці дітей до школи посідає вміння аналітично ставитися до мовної дійсності, тобто чути, помічати й виправляти мовні помилки та недоречності в мовленні товаришів і власному, здійснювати звуковий і словесний аналіз слова і розчленовувати слово на звуки, з яких воно складається, визначати порядок звуків у слові.

Формування у дітей-логопатів готовності до школи – це результат організованого навчально-виховного процесу, реалізація настанови на забезпечення сприятливих умов для належного розвитку кожної дитини на заняттях та поза ними. Якщо корекційно-виховна робота компенсуючого типу в дошкільному закладі не відповідає сучасним вимогам, не ґрунтується на логодидактичних принципах і не є чітко організованою й спланованою, то не виключена можливість вступу до школи дітей, не готових до навчання. Саме цей факт стане причиною труднощів у засвоєнні ними програми та адаптації до шкільного життя. Запобігти цим явищам – не тільки важливе завдання педагогічного колективу дошкільного навчального закладу, а й безпосередній його обов'язок [4, с. 260-262].

Висновки. Проблемою готовності дитини до школи дослідники почали займатися ще у XVII столітті. Але вона не втратила своєї актуальності і в наш час. Особливо гостро сьогодні постає питання готовності до навчання у школі дітей з ФФНМ. Як відомо, діти цієї категорії відстають від однолітків з нормальним розвитком у формуванні лексико-граматичної будови мовлення, мають особливості психічного розвитку та особистісної сфери, зазнають труднощів у розвитку зв'язного мовлення, тощо. Саме тому основними завданнями дошкільних навчальних закладів є розвиток тих якостей, на яких буде ґрунтуватися навчання у школі, в іншому випадку, існує можливість вступу до школи дітей, не готових до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. М. К. Шеремет – К.: Знання, 2010 – 293 с.
2. Сухомлинський В. О. Слово про слово / В. О. Сухомлинський – Вибр. Твори в 5-ти т. – Т 5 – К. : Радянська школа, 1977 – С. 160-167.
3. Фомичева М. Ф. Воспитание у детей правильного произношения. / М. Ф. Фомичева – М. : Просвещение, 1989. – 239 с.
4. Холостова Е. И. Социальная реабилитация / Е. И. Холостова, Н. Ф. Дементьева – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2002. – 340 с.
5. Коменский Я. А. Материнская школа или о заботливом воспитании юношества в

первые шесть лет./ Я. А. Коменский – С сокращ., привод. по книге: Я. А. Коменский. Учитель учителей. Избраное. М. : Карпуз, 2008, 288с. (сер. Педагогика детства). [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://jorigami.narod.ru/PP_corner/Classics/Komensky/01_Comenius_Mother_school.html

6. Логопедичний помічник. Діагностика. Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.Logopedia.com/diagnostika.

УДК 929:81'233-057.4*Хватцев М. Ю.

Л. О. Коваленко

*студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»*

В. М. Андросова

*старший викладач кафедри логопедії
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка*

ЛОГОПЕДИЧНА СПАДЩИНА

М. Ю. ХВАТЦЕВА

(Hvattsev, 1883 – 1977)

У статті розглядається науково-історичне значення основоположника вітчизняної логопедії, професора Михайла Юхимовича Хватцева та його внесок у розвиток логопедії.

В статье рассматривается научно-историческое значение основоположника отечественной логопедии, профессора Михаила Ефимовича Хватцева и его вклад в развитие логопедии.

The article deals with scientific and historical significance of the founder of the national speech therapy, Professor Mikhail Yefimovich Hvattseva, his contribution to the development of speech therapy.

Ключові слова: М. Ю. Хватцев, логопедія, основоположник, мовленнєві порушення.

Ключевые слова: М. Е. Хватцев, логопедия, основоположник, речевые нарушения.

Key words: M. Yu. Hvattsev, speech therapy, founder, pathologists, speech disturbances.

Актуальність. Логопедія – (від гр. *logos* – слово, мовлення, та *paideia* – виховання, навчання) – спеціальна педагогічна наука, галузь дефектології, яка досліджує природу, механізми, симптоматику, перебіг, структуру і прояви вад мовленнєвої діяльності, розробляє наукові основи їх попередження та подолання